

LIGA PROTI RAKOVINĚ
PRAHA

Obecné informace pro pacienty

Záněty dutiny ústní při nádorové léčbě

MUDr. ALEXANDRA ASCHERMANNOVÁ

Vydala Liga proti rakovině Praha
Na Truhlářce 100/60, 180 81 Praha 8
Tel./fax: 224 919 732
Tel. nádorová linka: 224 920 935
Číslo účtu: 8888 88 8888/0300
e-mail: lpr@lpr.cz • <http://www.lpr.cz>

**BROŽURA
JE NEPRODEJNÁ**

Česká pošta

GlaxoSmithKline

OBSAH

1. Úvod /4
2. Příčiny /4
3. Projevy ve tkáních /4
4. Příznaky /4
5. Typy postižení /5
6. Léčba /5
7. Lokální ošetřování /5
8. Léčba bolesti /6
9. Výživa a psychoterapie /6
10. Prevence /6

1. ÚVOD

Při léčbě zhoubných nádorů se často objevuje, jako vedlejší účinek léčby a projev snížení obranyschopnosti organismu, toxické postižení sliznic zažívacího traktu. Vedle ústní dutiny se jedná o postižení jícnu, žaludku, tenkého i tlustého střeva. Tato postižení sliznic jsou provázena celkovými stavy spojenými s nechutenstvím, průjmy, bolestmi až křečemi břicha. Místními projevy jsou pálení, citlivost na dotyk, bolesti.

2. PŘÍČINY

Záněty sliznic mohou provázet léčbu různých zhoubných nádorů. Typickým příkladem je postižení sliznic dutiny ústní, hltanu i hrtanu objevující se jako častá a závažná komplikace, která se manifestuje při léčbě zhoubných nádorů hlavy a krku. Vzniká v souvislosti s aplikací chemoterapie, radioterapie, biologické, cílené léčby a především při používání kombinací těchto metod, které představují současné moderní léčebné postupy při onkologických onemocněních uvedených lokalizací.

3. PROJEVY VE TKÁNÍCH

Uvedené narušení sliznic je komplexní proces, který probíhá v několika fázích. Jeho příčinou je přímé postižení deoxyribonukleové kyseliny (DNK) v jádrech buněk sliznic. Výsledkem je ztráta integrity buněk, celistvosti sliznice a průnik mikroorganismů do tkání zažívacího traktu. Postižení sliznic je procesem, který usnadňuje průnik infekce, která následně vede k rozvoji zánětlivých změn až nekrotických zánětů, provázených rozpadem tkání. V odborném označení hovoříme o mukozitidě (mukóza = sliznice), na zánětu se mohou podílet viry, bakterie. Onemocnění není přenosné mezi lidmi.

4. PŘÍZNAKY

Výskyt a intenzita obtíží nemocného jsou závislé na intenzitě režimů chemoterapie, dávkách záření a na rozsahu ozařovacího pole. V dané oblasti se může objevit i postižení kůže, které vyžaduje lokální ošetřování včetně zákazu slunění.

Slizniční obtíže se obvykle projevují při podávání chemoterapie po 4 až 8 dnech, přetrvávají přibližně 14 dní. Při radioterapii a kombinované léčbě se objevují přibližně do 2 týdnů a mohou přetrvávat i po ukončení léčby.

Záněty jsou spojeny s různě silnou místní bolestivostí, poruchou vnímání chuti k jídlu, sníženou tvorbou slin, poruchou polykání, která může vyústit až v poruchu příjmu potravin a tekutin.

Zhoršení potíží se může objevit v souvislosti s dráždivou stravou, slané, kořeně-

né, kyselé jídlo, např. citrusy, posilují palčivost bolesti. Pozor na poranění zubním kartáčkem a manipulací se zubní protézou.

5. TYPY POSTIŽENÍ

Podle stupně postižení sliznic rozeznáváme několik stupňů slizničních změn. Ty klasifikujeme podle Světové zdravotnické organizace – hodnotí se ve stupnici od 1 do 4. Stupeň 1 představuje erytém, tedy mírné zarudnutí sliznic, následuje bolestivý erytém s otokem tkání, až po ulcerace, tedy vředové projevy (stupeň 4). Ty se mohou hojit velmi dlouhodobě – 1 až 2 měsíce. Suchost sliznic je většinou pozdním příznakem, bývá bohužel dlouhodobá, někdy trvalá.

Z běžných cytostatik jsou riziková fluorouracil, metotrexát, irinotekan, antracykliny, cyklofosamid, kombinace s taxany, oxaliplatin. U léčby hematologických malignit – nádorů krevní řady, jsou zvláště rizikové režimy chemoterapie používající vysokých dávek a režimy s transplantacemi krvetvorných buněk.

Vznik slizničních zánětů podporuje léčba spojená s radioterapií, cílenou léčbou biologickou.

6. LÉČBA

Léčba slizničních zánětů musí být komplexní a vychází z rozsahu postižení sliznic. Vždy je třeba zajistit dýchací cesty, výživu a hydrataci, obecně příznivě ovlivnit diskomfort pacienta, zajistit fyzický a psychický klidový režim.

Léčba zahrnuje následující postupy:

- **lokální léčbu slizničních zánětů s dodržováním přísné hygieny v postižené oblasti,**
- **léčbu bolesti, posilování imunity (vitamíny),**
- **léčbu druhotných infekcí a plísni,**
- **zajištění optimální hydratace a výživy, vhodnou konzistenci stravy,**
- **psychickou podporu.**

Léčba se řídí doporučením odborného lékaře, pacient by měl ve vlastním zájmu aktivně spolupracovat se zdravotníky a dbát na jejich doporučení, nekouřit.

7. LOKÁLNÍ OŠETŘOVÁNÍ

K lokálnímu ošetření sliznic je vhodné použití různých typů výplachů a orálních antiseptických přípravků, včetně kloktání bylinných nálevů (hřebíček, šalvěj). Překrytí sliznic Solcoseryl pastou, Mundisal gelem. Vhodné jsou éterické oleje – Listerin, Tantum Verde. U mykotických infekcí zařazujeme lokální i systémová antimykotika. Léčivé přípravky jsou na bázi jodu (Betadin, Jodisol), je možné použít roztok

peroxidu vodíku. Výplachy se provádějí obvykle 2–4x denně, nejlépe po jídle. Podle potřeby i v průběhu nočních hodin. Ke zlepšení příznaků napomáhají i epitelizační přípravky na regeneraci buněk sliznice. Nejpoužívanější je kyselina pantothenová (Panthenol).

8. LÉČBA BOLESTI

Velmi důležitým aspektem je odstranění a snížení bolestí. K tlumení bolestí máme k dispozici řadu analgetik (kyselina acetylsalicylová, paracetamol, ibuprofen, diclofenac). Při silných bolestech je možné přechodně podat středně silné i silné opioidy, které je možné podávat mimo zažívací trakt formou injekcí nebo náplastí nalepenou na kůži. Léčba bolesti má být dostatečně intenzivní a použita v celém průběhu hojení.

9. VÝŽIVA A PSYCHOTERAPIE

V případě, že v důsledku postižení dojde k podstatnému snížení příjmu potravin a posléze tekutin, je nezbytně nutné zajistit udržení dostatečného stavu hydratace a výživy pacienta. Indikována je infuzní léčba, zavedení výživové sondy nosem do žaludku nebo endoskopické podávání stravy přímo do žaludku. Toto opatření trvá do doby zlepšení stavu pacienta a jeho návratu k přirozenému příjmu stravy a tekutin.

Ve vybraných případech vyžaduje stav pacienta psychoterapii.

Strava podávaná standardně ústy má být měkké konzistence, vlažná, potraviny lehce stravitelné, nedráždivé. Totéž platí o tekutinách.

10. PREVENCE

K zabránění a snížení celého souboru nepříznivých příznaků postižení sliznic jsou velmi důležitá preventivní opatření, která lze shrnout do těchto doporučení:

Co by měl pacient vědět?

Dodržování hygienických pravidel:

- pravidelné čištění zubů měkkým kartáčkem, čištění zubních protéz a jejich odkládání na noc, eventuálně během dne při výskytu zánětu,
- pravidelné výplachy ústní dutiny, lze používat šalvějové kapky, řepíkový extrakt, ulevuje led nebo ledová tříšť chvíli podržená v ústní dutině,
- u pokročilejších stavů zánětů zařazujeme výplachy roztoky s antibakteriálním efektem, antimykotiky, eventuálně antivirotiky, používáme také celkově antibiotika a antimykotika.

Přehled přípravků

V nabídce lékáren je k dispozici celá řada léků ke zlepšení klinického stavu i k regeneraci sliznic, preparátů k úlevě od bolesti. Patří mezi ně následující přípravky:

Gelclair – gel, který vytváří lehký film na sliznici, působí i protibolestivě.

Palifermin – analog růstového faktoru keratinocytů – především má efekt u léčby krevních malignit, snižuje výskyt mukozitidy.

Tantum verde – roztok, spray, pasta – působí protizánětlivě a proti bolesti.

Dexaltin – ústní pasta s kortikoidem.

Orofar – ústní spray, Neoangin spray, lokální roztoky a gely s obsahem anestetik – mesocainem.

Mundisal gel, Xerostom spray, Saliva natura, Glosal spray při suchosti sliznic. V nabídce je i řada ústních vod.

Regeneraci tkání pomáhají i enzymy, například Wobenzym.

Použití laserové terapie podporuje hojení zánětů, posuzuje specialista.

Další doporučení

- zcela zásadní je upozornit pacienty na negativní vliv kouření, nikotin snižuje navíc odolnost proti infekcím, proto přestat okamžitě kouřit je v zájmu pacienta,
- je nutné uzpůsobit stravování pacienta, vyloučit mechanicky tvrdou a ostrou stravu (ořechy), vyhýbat se kyselé, kořeněné, dráždivé stravě. Strava musí být měkká, kaloricky hodnotná. K zlepšení energetického stavu pacienta doporučujeme přípravky, které je možné zakoupit v lékárnách (nutridrinky apod.),
- pacient by se měl v době chřipkových epidemií vyhýbat místům s větší koncentrací lidí a všem prostředím spojeným s možností vyššího výskytu infekcí, posilovat obecně obranyschopnost organismu,
- měl by pravidelně odpočívat, nepřetěžovat se, a tak se aktivně podílet na realizaci onkologické léčby, která má za cíl pozitivní ovlivnění jeho nádorového onemocnění.

Z pohledu odborníků je proto velmi žádoucí, aby se pacient informoval o všech aspektech svého léčení a zajímal se o doporučení, která mu usnadní probíhající léčbu jeho onemocnění, a tato doporučení dodržoval v plném rozsahu.

Návodem k tomu by měla být i tato naše brožura.

Seznam dosud vydaných účelových publikací LPR Praha

K dispozici jsou tyto tituly:

1. Aby Vaše dítě nekouřilo
2. Bolest a možnosti jejího zmírnění či odstranění
3. Co bychom měli vědět o rakovině
4. Co byste měli vědět o rakovině děložního hrdla a čípku
5. Dědičnost jako rizikový faktor pro vznik nádorů
6. Evropský kodex proti rakovině
7. Chemoterapie nádorových onemocnění
8. Informovaný pacient
9. Jak a proč si chránit kůži
10. Jak se vyrovnat s pokročilou nádorovou nemocí
11. Kouření a zdraví
12. Léčba nádorů hlavy a krku a její komplikace
13. Léčba zářením a Vy
14. Leukémie dětského věku
15. Lymfatický otok po operacích prsu
16. Maligní lymfomy a mnohočetný myelom
17. Možnosti prevence karcinomu děložního hrdla
18. Mýty a fakta o kouření
19. Nádorová onemocnění dětského věku
20. Nádorová onemocnění ledvin
21. Nádory centrálního nervového systému
22. Nádory štítné žlázy
23. Nádory varlat
24. Nekonvenční protinádorová léčba
25. Onkologie pro laiky
26. Paliativní onkologická terapie
27. Plicní rakovina
28. Proleženiny a další poruchy kůže u nádorových onemocnění
29. Psychologické aspekty nádorových onemocnění
30. Rakovina a sex
31. Rakovina jater a žlučových cest
32. Rakovina kostí a měkkých tkání
33. Rakovina močového měchýře
34. Rakovina ovaria
35. Rakovina prostaty
36. Rakovina prsu u žen
37. Rakovina slinivky břišní
38. Rakovina tlustého střeva
39. Rakovina v pokročilém věku
40. Rakovina žaludku
41. Stomie
42. Stručné zásady onkologické prevence
43. Výživa u onkologicky nemocných
44. Záněty dutiny ústní při protinádorové léčbě
45. Ženám po ablaci prsu

PROGRAMOVÉ CÍLE, PROJEKTY A AKTIVITY LIGY PROTI RAKOVINĚ PRAHA

Liga proti rakovině Praha (LPR Praha) zahájila svou činnost v roce 1990 v Československé lize.

Od roku 1991 je samostatným právním subjektem.

Jako občanské sdružení je dobrovolnou nevládní a neziskovou organizací.

Dominantní snahou je výchova veřejnosti ke zdravému způsobu života a vyloučení rizik podílejících se na vzniku rakoviny

Tři hlavní dlouhodobé programy

1. Nádorová prevence
2. Zlepšení kvality života onkologicky nemocných
3. Podpora vybraných výzkumných, výukových a investičních projektů v onkologii

Hlavní aktivity

Výchova k nekuřáctví – průběžně

Výchovný program k nekuřáctví a ke zdravému životnímu stylu pro děti v mateřských školách (Já kouřit nebudu a vím proč) a v základních školách (Normální je nekouřit).

Světový den proti rakovině – každoroční seminář ke Světovému dni proti rakovině (4. únor) společný pro zdravotníky a laiky.

Český den proti rakovině (Květinový den) – celostátní široce všemi médii propagovaná a veřejností podporovaná sbírka pro financování programů LPR Praha, kdy každý, kdo si zakoupí žlutý květ, dostane současně leták s informacemi o možné prevenci rakoviny.

Každoročně na podzim pořádá Liga **putovní výstavu** o nádorové prevenci pod heslem „Každý svého zdraví strůjcem“.

Nádorová telefonní linka – v pracovní dny odpovídají zkušení specialisté na jakékoliv dotazy preventivního, ale i odborného charakteru. V nepřítomnosti lékaře je zapnut záznamník (tel. číslo 224 920 935). Dotazy je možné zasílat i na e-mailovou adresu **birkova@lpr.cz**.

Liga se každoročně účastní veletrhu zdravotní techniky a léčiv **Pragomedi-ca**, kde nabízí zdarma 40 titulů poradenských brožur.

Liga usiluje o snížení úmrtnosti na zhoubné nádory a o zlepšení kvality života onkologických pacientů.

Dalšími aktivitami jsou

- Poradenství lékařů specialistů na nádorové telefonní lince (telefonní číslo 224 920 935)
- Poradenství při osobních návštěvách klientů
- Vydávání poradenských brožur
- Rekondiční pobyty pro nemocné po ukončení léčby ve speciálních zdravotnických zařízeních
- Koncerty pro členy LPR, její podporovatele a hosty
- Finanční podpora členským patientským organizacím
- Finanční podpora hospicové péče

LIGA podporuje výzkum a výchovu onkologických odborníků a vybavení pracovišť

- a) Finanční příspěvky na vybrané výzkumné a výukové projekty.
- b) Udělování Vědecké ceny Ligy proti rakovině Praha spojené s prémie 50 000 Kč.
- c) Finanční podpora při vydávání výukových publikací.
- d) Finanční podpora investičních celků v komplexních onkologických centrech.
- e) Udělování Novinářské ceny za propagaci nádorové prevence.
- f) Udělování Cen pro nejúspěšnější patientský klub LPR Praha během květnové sbírky.

Organizační struktura

- Členství v LPR Praha je dobrovolné.
- Členy se mohou stát jednotlivci i organizace.
- Členský příspěvek pro důchodce a studenty činí 100 Kč a pro ostatní 200 Kč ročně.
- Činnost LPR Praha je řízena voleným výborem. Funkční období členů výboru a revizní komise je dvouleté. V čele je volený předseda.
- Pro informovanost členů Ligy je 4x ročně vydáván Zpravodaj.

Spolupráce s domácími a zahraničními organizacemi

Kromě LPR Praha existují v ČR zájmové onkologické organizace převážně s regionální působností. Kolektivní členské organizace LPR Praha se každoročně scházejí na společném sněmu, který LPR Praha svolává k výměně zkušeností a k sjednocení hlavních projektů.

LPR Praha je ve styku a vyměňuje si zkušenosti s odbornými lékařskými organizacemi, především s Českou lékařskou společností J. E. Purkyně a z odborných s Českou onkologickou společností ČLS JEP a Společností všeobecných lékařů ČLS JEP.

Liga je členem ECL (Asociace evropských lig proti rakovině) a UICC (Světové unie proti rakovině) a zúčastňuje se mezinárodních akcí.